

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЄСЛІВ ІЗ ПРОСПЕКТИВНИМИ ТЕМПОРАЛЬНИМИ СЕМАМИ

У статті розглядаються дієслова сучасної англійської мови – предикати пропозиційного відношення, які прогностують темпоральну перспективу залежній пропозиції.

Аналіз семантики дієслова у рамках речення, яке його включає, є загальноприйнятим, оскільки дієслово займає центральну позицію у складі речення і задає його основний зміст [1]. Характер складу речення обумовлюється природою дієслова, яке детермінує типологію імен, що його супроводжують [2]. Решта слів речення "подібні мертвому матеріалу, який жде свого сполучення, і лише дієслово є зв'язуючою ланкою, яка утримує в собі життя" [3:199].

У корпусі предикатів пропозиційного відношення (ППВ), які здатні задавати проспективну темпоральну перспективу залежній пропозиції, дієслову з його гранично функціональним типом семантики, максимально придатної для виконання ролі предиката, також належить особливе місце, оскільки воно є "центром предикативно-функціонального використання" [4:54].

Аналізуючи часові відношення між діями, які виражаються у висловлюваннях предикатами пропозиційного відношення і пропозиційними предикатами (ПП), точкою відліку на часовій осі ми вважаємо події, які називають ППВ – дієслова, які означають не механічні дії, а різні акти й аспекти психічної та ментальної діяльності людини (want, wish, hope, plan, intend, determine, advise, promise, destine, order, beg та ін.).

Попередній аналіз корпусу дієслів із проспективними семами показав максимальну семантичну близькість деяких дієслів, що дозволяє виділити декілька лексико-семантичних груп (ЛСГ) дієслів із проспективними семами. Під ЛСГ ми, вслід за Ф.П.Філіним, розуміємо об'єднання слів однієї частини мови з зіставленими і взаємозв'язаними значеннями, які мають у своєму змісті спільний (базовий) семантичний компонент і пов'язані між собою відношеннями синонімії, антонімії, уточнення, диференціації та узагальнення [5:150].

Дієслова, віднесені до однієї ЛСГ, у деяких словниках тлумачаться одне через одне, наприклад: 1) intend - to have in mind as a purpose; plan; purpose (WDAL : 702); 2) counsel - to advise (CCELD : 321); 3) require - to ask or insist upon; demand, order, command (WDAL :1208).

Наведені та багато інших дефініцій дієслів підтверджують їх змістову схожість і, відповідно, правомірність виділення названих нижче груп.

Беручи до уваги, що лексико-семантична структура слова становить собою об'єднання взаємозв'язаних лексико-семантичних варіантів (ЛСВ), які розрізняються за певними ознаками, при віднесенні тієї чи іншої одиниці до певної лексико-семантичної групи ми враховували лексико-семантичне варіювання слова. У таких випадках ми досліджували не окремі дієслова, а ті лексико-семантичні варіанти слів, у яких простежувалась проспективна темпоральна сема. Потенціальна багатозначність, притаманна багатьом одиницям, які досліджуються, обумовлює розмитість межі між окремими ЛСГ дієслів, яка полягає в тому, що одна і та ж лексична одиниця може входити до різних ЛСГ предикатів із проспективними семами. Виділення лексико-семантичних варіантів дієслів із проспективними семами проводилося з урахуванням не тільки словникових дефініцій, а й лексичної та синтаксичної сполучуваності слів, що правомірно вважається надійним засобом розмежування ЛСВ слів.

Лексико-семантичні групи дієслів із проспективними семами включають такі об'єднання мовних одиниць:

1. Дієслова, які означають різний ступінь бажання виконати дію, названу ПП: want, wish, choose, desire, desiderate, will, volunteer, pine, long, yearn, languish, aspire, hanker та ін. Наприклад: He wanted to get away from Oakland for a time (I.Stone). I should certainly wish to hear it before proceeding (J. Fowles). The dark damp night was coming and he longed to spend it in the bars (J. Joice). "Reverend mother desires to speak with your lordship in private ";- she said ... (S. Maugham).

До названої ЛСГ прилягають також дієслова hope, expect, dream, look for, семантична структура яких, окрім сем "чекати", "мріяти", "сподіватися", включає сему "бажати".¹ Ці дієслова вказують на віднесеність дії, вираженої залежною предикатною одиницею, до майбутнього. Наприклад: I hope that you will do me the honour to be present at my interrogations (A.Christie). She had expected to be tired to – day (A. Hailey). ... the little cemetery off limes where he had dreamed of being buried (J. Joice).

2. Дієслова зі значеннями "планувати", "мати намір", "збиратися виконати дію", представлену ПП. Планувати можна, звичайно, лише виконання дії у майбутньому. У корпусі даної ЛСГ можна виділити декілька підгруп:

а) дієслова, семантичні особливості яких найбільш повно у нейтральній і узагальненій формі реалізовані у дієслові plan — домінанті даної групи: plan, arrange, prearrange, prepare, provide, stipulate та ін. Наприклад: Are you planning to take control of one or both... (L. Waller)... we arranged to go to a little card party (J. Joice). The minister was quite prepared to apologise (G. Green);

б) дієслова, семантичною домінантою яких є дієслово intend: intend, aim, mean, purpose, contemplate. Наприклад: I intended to enter the country from the British boarder (G. Green). I mean to leave today (V. Sherwood);

¹ Сема "бажання" прослідковується і в семантичній структурі одиниць, які належать до 2), 3) і 4) ЛСГ. Однак у одиниць даної групи названа сема виступає як рівноцінний компонент у комплексі з семами ментальної діяльності [6 : 92].

в) дієслова, семантичною домінантою яких є лексема *determine*: *determine, decide, settle, resolve, choose*. Наприклад: He determined to do for literature in his own country... (I. Stone). She decided that public attention must be gained (A. Hailey);

г) дієслова, які групуються навколо лексеми *propose*: *propose, offer, suggest*. Наприклад: I propose to go to London on Tuesday (L. Waller). She had earlier firmly offered to do so (J. Fowles).

3. Дієслова зі значеннями "схилятися до виконання тієї чи іншої дії", представлені ПП: *incline, tend, dispose, tempt*. Семантика названих одиниць передбачає виконання / невиконання дії, вираженої ПП, у майбутньому. Наприклад: I tend to see my parents... (L. Waller)... today we incline more to put ourselves into a film (J. Fowles).

4. Дієслова з загальною семантичною ознакою "радити" : *advise, recommend, counsel*. Поради, рекомендації дають з приводу прийдешніх, майбутніх дій. Наприклад:... Mrs Poulteney advised Sarah to take the post (J. Fowles.). The doctor recommended that the boy be taken to California (I.Stone) .

5. Дієслова з загальним понятійним компонентом "давати обіцянку": *promise, pledge, guarantee, swear, vow*. Наприклад: I promise you won't do that (A. Hailey). He pledged never to come back until he had found her (A. Huxley).

6. Дієслова з загальною семантичною ознакою "визначати", "проорокувати здійснення дії", вираженої ПП: *destine, predestine, predetermine, ordain, preordain, foresee, foretell*. Пророкування також завжди робиться з приводу майбутніх подій. Наприклад:... they are destined to last for ever (J. Joice). Everything took place as if he was predestined to succeed (V. Sherwood).

7. Дієслова зі значенням "спонукати до виконання дії", яку називає ПП засобами:

а) прохання, благання, мольби, заклинання: *ask, request, beseech, appeal, beg, entreat implore, pray, supplicate, adjure, conjure*;

б) вимоги, наказу: *require, demand, order, command*;

в) дозволу чи заборони: *permit, allow, forbid, prohibit*.

Спонування до виконання тієї чи іншої дії завжди передусе факту виконання / невиконання самої дії. Наприклад: а) I received a letter from Mr. London asking me to come (I. Stone). He was solemnly besought to tell the truth (S. Maugham). I implore of him to go home at once (J. Joice). б)... the resolution required to leave amber quickly (I. Murdoch). The Dutchess had been ordered by the doctors to live in a climate less severe (S. Maugham). в) There was an earlier time when Stevenson's open letter allowed us to recall Father Damien (G. Green). Heaven forbid that I should ask for your reasons (J. Fowles).

Варто звернути увагу на певну умовність меж між даними ЛСГ, нестійкість яких часто підтверджується контекстом. Так, наприклад, сема "бажання", яка знаходиться на периферії семантики дієслова *plan* та інших одиниць тієї ж ЛСГ і проявляється неоднаковою мірою у різних контекстах (*порівняй, наприклад: George Connean, therefore, planned the crime* (A. Christie) = *George Connean thought about... ta Tomorrow was Christmas and Gilbert planned to give her an expensive present* (V. Sherwood) = *Gilbert wanted to give her...*), розмиває межу між цими дієсловами і дієсловами зі значенням бажання. Сема "мати намір" здатна ліквідувати межу між предикатами зі значенням "схилятися до виконання дії" та предикатами, представленими у підгрупах б) і в) ЛСГ зі значеннями "планувати", "підготувати виконання дії", представлені ПП. *Порівняй, наприклад: 1) He felt inclined to disinherit* (J. Fowles). 2) *He had planned to go back by land...*(G. Green).

Аналіз багатозначності дієслова *choose* обумовив його включення у різні ЛСГ дієслів із проспективною темпоральною семою. Здатність актуалізувати значення *to have the desire or wish* (WDAL:251) дозволяє включити названу лексему до ЛСГ дієслів, які означають різні ступені вираження бажання здійснити дію, названу ПП. Наявність ЛСВ зі значенням *decide* обумовлює віднесення даного слова до другої ЛСГ, а саме до підгрупи з семантичною домінантою *determine*. *Порівняй, наприклад: 1) He did not choose to see* her. 2) *He chose not to go home until later*.

На наявність проспективної темпоральної семи у семантичній структурі виділених ЛСГ дієслів вказують їх словникові дефініції. Наприклад: *advise* – *to tell (somebody) what one thinks should be done* (DCE:14). У цьому реченні ідентифікатором семи "проспективність" виступає граматичний показник – модальне дієслово *should* + неперфектна форма інфінітива.

Показовими у цьому плані є також відповідні темпоральні значення (форми) залежної предикації, пов'язаної з ППВ відношеннями семантичного узгодження. Наприклад: He advised the prison authorities that he would give the paroled man a job (I.Stone). *He advised that he had given / gave the paroled man a job. She demanded to see and to try (I.Murdock). *She demanded and saw and tried / to have seen and tried. I expect I'll get a job (Pearl S.Buck). *I expect I got a job.

Уявна нестійкість проспективної темпоральної семи, яка наявна у семантичній структурі дієслів *hope, expect, wish, swear*, пояснюється багатозначністю названих одиниць, лексико-семантичним варіюванням, прип'яманим даним лексемам.

Так, наприклад, актуалізація одного з ЛСВ дієслова *hope* – *want something to happen and usually believe that it is possible or likely* (CCELD : 700) супроводжується обов'язковою реалізацією проспективної темпоральної семи. При актуалізації іншого ЛСВ дієслова *hope* – *want something to be true* (CCELD : 700) – такої закономірності не спостерігається. Експлікація присутності / відсутності проспективної темпоральної семи, а також, у випадку її присутності, доведення її якості забезпечується особливостями сполучуваності названої мовної одиниці – ППВ з відповідною формою ПП. При актуалізації ЛСВ дієслова *hope*, який включає проспективну темпоральну сему, пропозиційний предикат представлений формою дієслова у майбутньому часі або неперфектною формою інфінітива, в іншому випадку ППВ допускає сполучуваність із граматичними формами диктального дієслова,

які виключають значення слідування. *Порівняй, наприклад*: 1) His parents hope he will obtain a benefice (S.Maugham). 2) I hope you didn't buy any (L.Waller).

Наявністю проспективної темпоральної семи характеризується один із ЛСВ дієслова expect, а саме: look for as likely to occur or appear, look forward to (WDAL: 492). У значенні suppose; presume (WDAL: 492), яке може бути притаманним даному дієслову у відповідному контексті функціонування, темпоральна сема вказаної якості не простежується, що також знаходить вираження у вживанні відповідних форм залежної предикації. *Порівняй, наприклад*: 1) Michael expected to find him at the lodge (I.Murdock). 2)...she could not be expected to have learnt in the convent... (S.Maugham).

ЛСВ дієслова wish –have a longing for ; want (WDAL :1632) включає темпоральний компонент значення "проспективність", що підтверджується і одночасно експлікується контекстуальними умовами його вживання. Наприклад : Ernestine had passed a slightly disturbed night, and wished to rest (J.Fowles). ЛСВ цього ж дієслова want what at present is impossible (DCE:1264) не включає проспективну темпоральну сему. На це вказує, зокрема, специфіка його правостороннього актанта, вираженого дієсловом у граматичній формі минулого часу. Наприклад : I wish we had a cat (WDAL : 1264).

Прикладом взаємозв'язку лексико-семантичного варіювання лексичної одиниці та характеру її темпоральної семи – актуалізації проспективної чи іншої темпоральної семи – слугує також дієслово swear. *Порівняй, наприклад* : 1) He swore that he would tell her everything (L.Waller); 2)...witnesses came forward ... to swear that they had heard Domingo utter (S.Maugham).

Наведені приклади, як бачимо, не спростовують висунутого нами припущення про стійкість проспективної темпоральної семи, але, в свою чергу, свідчать про необхідність враховувати лексико-семантичне варіювання слова при його включенні у корпус одиниць із відповідними темпоральними семами.

На користь стійкості механізму дії проспективної семи дієслів свідчить здатність названої семи зберігатися у семантичній структурі даного класу слів при вживанні у реченнях –висловлюваннях, які функціонують у контекстах різних мовленнєвих актів, а саме: а) у констативах із запереченням (наприклад: ... she did not wish to let the acquaintance ripen into friendship (A.Christie)); б) у директивах, у яких актуалізація проспективної семи дієслів, що досліджуються, підсилюється семантичними особливостями самих директивів, а саме їх співвіднесеністю з часовим планом майбутнього (наприклад :Promise never to say that again (J.Fowles)).

Деякі дієслова із корпусу ППВ з проспективними семами можуть формувати так звані перформативні висловлювання, тобто висловлювання, еквівалентні дії. До даної групи предикатів, які включаються у експліцитні перформативні речення –висловлювання, відносяться: promise, vow, swear, order, command, demand, appeal, beg та ін. Наприклад : I promise it won't happen again (I.Murdock). I appeal to you to let the matter drop now (J.Ioice). Важливо відзначити, що при трансформації перформативних висловлювань у констативи темпоральна перспектива ПП, яку задають ППВ, що досліджуються, не змінюється. Це є ще одним доказом стабільності темпорального компонента їх значення. Наприклад: Mr. Browne begged them to sit down and eat their supper (J.Ioice).

Звертає на себе увагу той факт, що у деяких дієслів, які розглядалися вище у корпусі дієслів із проспективною темпоральною семою, у відповідному контексті вживання вказана сема може нейтралізуватися. Так, наприклад, дієслова want, allow, permit та деякі інші, вживаючись у одному лінійному ряду з перформативними дієсловами (want to apologize, permit me to congratulate you та ін.), втрачають здатність задавати значення слідування своїм ПП. Висловлювання такого типу, які виражають вибачення, вітання, подяку та ін., є перформативами (так звані "огорожені" чи "ешелоновані" перформативи) [7:197]. Так, наприклад, висловлювання Want to thank you for all you've done, sir (W.Golding) виражає, фактично, вдячність(I thank you), а не констатує наявності бажання здійснити мовленнєвий акт вдячності.

Дія проспективної темпоральної семи дієслів want, allow, permit нейтралізується також у випадку вираження ПП дієсловом зі значенням "представляти", "знайомити ". Наприклад : I want to introduce you to a real millionaire (A. Hailey) = I introduce you to a real millionaire. Висловлювання такого типу використовуються у стандартних ситуаціях знайомства, а не виступають запитом про дозвіл чи констатацією бажання здійснити акт знайомства.

1. Филлмор Ч. Дело о падеже // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1981. – Вып. X. – С.368-495.
2. Чейф У.Л. Значение и структура языка. – М.: Прогресс, 1975. –432с.
3. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1984. –397с.
4. Уфимцева А.А. Семантика слова // Аспекты семантических исследований. – М.: Наука, 1980. – С.5-81.
5. Филин Ф.П. О лексико-семантических группах слов // Введение в языкознание. Хрестоматия. – Минск : Высшая школа, 1977. –С.142-151.
6. Пелих Е.А. Структура лексико-семантического поля желания (на материале русского, украинского, английского языков): Дис. ... канд. филол. наук. –Саратов, 1984.-196с.
7. Fraser.B. Hedged Performatives // Syntax and Semantics. Speech Acts. –N.Y., San-Francisko, London: Academic Press, 1975. –v.3. –P.187-210.

WDAL – Webster's New World Dictionary of the American Language. – Cleveland, Ohio : Prentice Hall Press, 1996. –1574p.

CCELD – Collins Cobuilt English Language Dictionary. – London ; Glasgow: Collins, 1990. –1703p.

DCE – Longman Dictionary of Contemporary English. Harlow and London : Longman Group Ltd, 1986. –1303p.

Сингаївська Ангеліна Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Житомирського державного педагогічного інституту ім. І.Франка.

Наукові інтереси :

- функціональна граматики ;
- функціонально-семантичні кореляції мовних одиниць;
- семантичний синтаксис.